

Sig Kapelbanke

– eftersporing af en middelalderlig kirkegård.

Af Lene B. Frandsen

Ca. 7 km syd-øst for Varde, umiddelbart syd for landsbyen Sig, ligger en bakke der benævnes Kapelbanken. På dette sted (fig. 1) foretog Varde museum en mindre udgravning i foråret 1991 (1).

Bakken skråner stejlt ned til Varde å, toppen er næsten flad ca. halvdelen er kratbevokset, mens den anden del er udlagt til jordbærmarker. I Krattet står en mindesten af

granit med påskriften »Sct. Gertruds og Sct. Birgittes kilde og kapel. En fredlyst plet i fordums tid gav helsebod i livets strid« Rundt om mindestenen er der en lav tilnærmelsesvis rektangulær vold. Volden markerer omridset af fundamentsgrøfter fundet ved udgravning i 30'erne. Det er nemlig ikke første gang, at man har gravet i kapelbanken.

Fig 1. Luftfoto af Sig kapelbanke. Udgravningefeltets tilnærmelsesvis placering er markeret med sort.

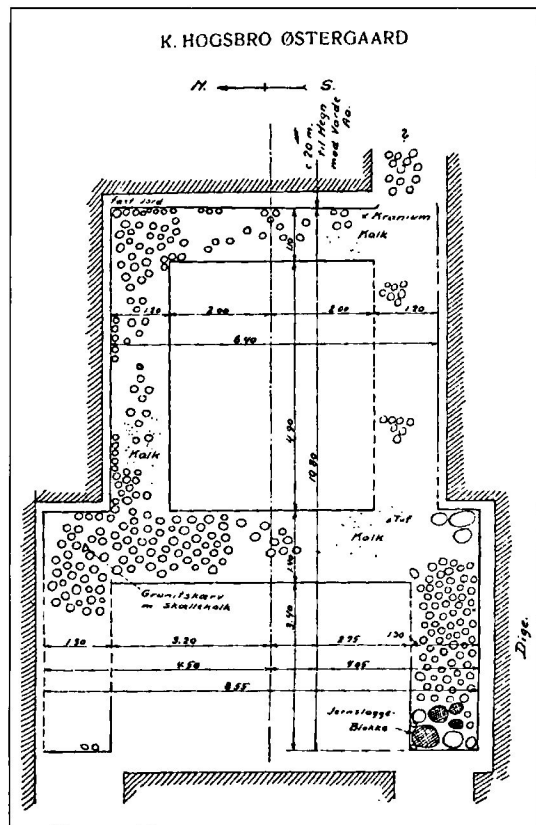

Fig. 2. Oversigtsplan over fundamentet til den nordlige bygning. Efter K. Høgsbro Østergård, Fra Ribe Amt 1938.

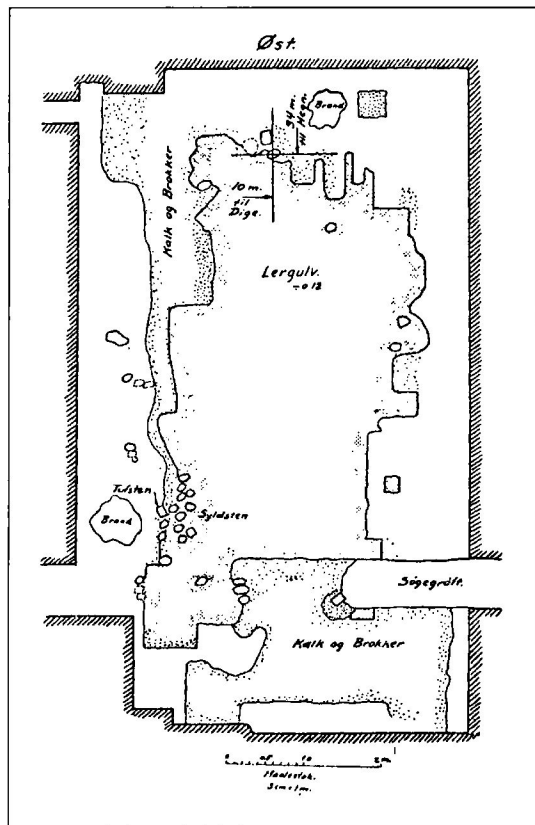

Fig. 3. Oversigtsplan over den sydlige bygning. Efter K. Høgsbro Østergård, Fra Ribe Amt 1983.

Kapelbankens ældste historie

Stedet er omtalt i de skriftlige kilder første gang i 1639, som kapelbjerg. Ifølge præsteindberetningen til Ole Worm fandtes her et »S. Birittis cappel«, og en nærliggende helligkilde kaldtes »S. Birittis kilde«. Senere i præsteindberetningen til Resen 1687, kaldes kilden for S. Gertruds kilde og kapellet omtales som forgængeren for Thorstrup kirke - Thorstrup kapel (H.K. Kristensen 1938).

Udgravningerne i 1935 og 1936.

Kapelbanken blev undersøgt af K. Høgsbro Østergård i 1935. Dengang blev der fundet fundamenterne til to bygninger, en nordlig (fig. 2) og en sydlig (fig. 3). Den nordre bygning bestod af indtil 1 meter dybe fundamentsgrøfter, i hvis overflade der fandtes små stykker tufsten og mørtel af skælkalk. I det sydvestlige hjørne fandtes der endvidere nogle jernslaggeblokke. På baggrund af dimensionerne tolker K. Høgsbro Østergård bygnin-

gen som et romansk kapel eller kirke (K. Høgsbro Østergård 1938). Koret var 6 meter langt og 6,40 meter bredt. Skibets bredde var 8,55 meter og kun 4,80 langt, det videre fundament mangler mod vest. H. K. Kristensen foreslår, at det måske har haft en bræddegavl (H. K. Kristensen 1944), mens Danmarks kirker antyder at kirken aldrig blev færdig (DK's kirker, Ribe Amt s. 1417).

Den sydlige bygning bestod blot af en rektangulær flade af sandblandet ler, indeholdende talrige brokker af røde mursten og tagsten. Tæt ved lerfladen mod sydvest fandtes en grav. Bygningen tolkes af udgraveren, som værende en bygning af munkesten med tegltag. K. Høgsbro Østergård skriver videre, at det ikke kan afgøres om bygningen er det i præsteindberetningen af 1638 omtalte St. Birgittes kapel, eller det evt. er et rejseherberg eller en tiendelade, men tilføjer, at bygningen nok er for lille til det sidstnævnte (K. Høgsbro Østergård, 1938). Stadig i forrige århun-

drede har egnens folk hentet munkesten herfra og anvendt dem i nybyggeri i Sig. H. K. Kristensen fremsætter den teori, at der måske er tale om et gotisk kapel, der har afløst det gamle romanske (H. K. Kristensen, 1944).

Helligkilden blev undersøgt i 1936 af H.K. Kristensen, da var den ophørt med at rinde og tilstoppet med ler. Omkring kilden fandtes både oldtidskeramik og jydepotteskår. Imod vest langs kildens yderkant fandtes der spor af en række stave eller grene der var stukket ned i sandet. I forbindelse med museets undersøgelse i 1991 blev det forsøgt at genfinde kilden, men uden resultat.

Udgravningen 1991

Undersøgelsen blev iværksat på foranledning af Skov og Naturstyrelsen, idet der er planer om en fredning eller en bevaringsplan for området og det er derfor nødvendigt, at kende en eventuel kirkegårds udstrækning. Udgravningen blev foretaget af undertegnede

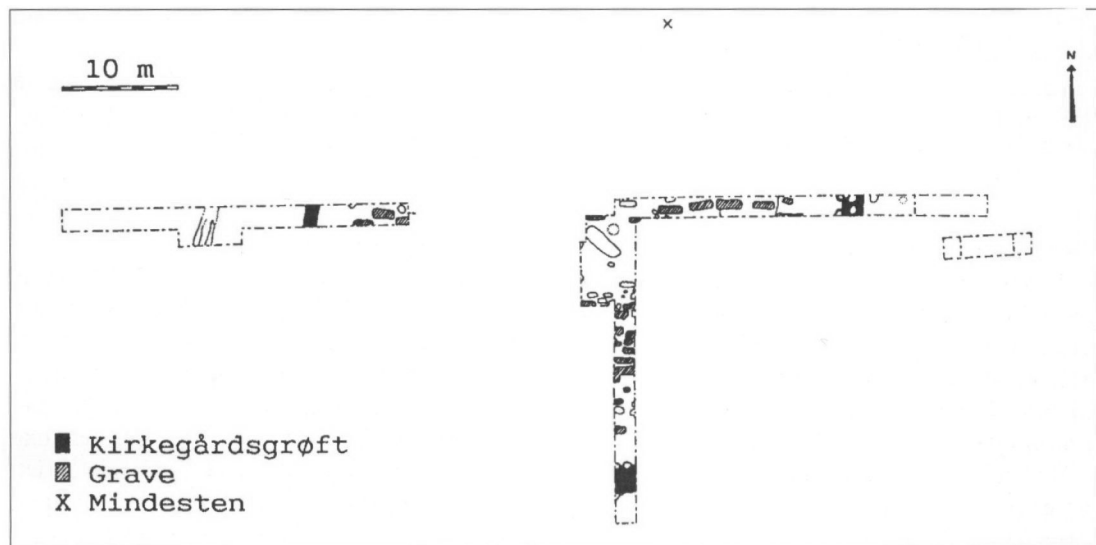

Fig. 4. Oversigtsplan over udgravningsfeltet 1991.

bistået af Jacob Kieffer Olsen, Middelalder arkæologisk Institut, Moesgård. Hovedparten af undersøgelsen foregik på Victor Jessens mark, matr. nr. 10 a (2). Der var desværre nyplantede jordbær på marken, men takket være en ihærdig indsats fra lodsejerens side, med at grave jordbær op forud for muldafførmningen, fik vi stort set mulighed for at placere vores sonderingsgrøfter, hvor vi ønskede det (fig 4).

Udgravningen indledtes mod nord ved, at grave en søgegrøft i arbejdsvejen langs skellet. Ret hurtigt dukkede en svag aftegnning af et grøftforløb op, og ca. 8 meter længere fremme endnu en grøft, omkring 20 cm dyb, målt fra underkanten af pløjelaget, umiddelbart herefter fremkom de første begravelser. Vi var nu ret sikre på, at vi havde fundet kirkegårdens vestlige afgrænsning. Det næste skridt var at finde tilsvarende grøfter mod henholdsvis syd og vest. Vi opgav på forhånd, at finde den nordlige grænse, idet den måtte ligge gemt inde i krattet.

Det lykkedes, at finde en grøft både mod øst og syd, begge grøfter var dybere end den vestlige, henholdsvis 55 og 60 cm. Det skyldes formodentlig, at bevaringsforholdene her er bedre, vestsiden af bakken er hårdere medtaget - nedslidt af pløjning og sandflugt. Interessant er, at der kunne iagttages stenspor i toppen af den østlige grøft. Tilsyneladende har den ældste afgrænsning af kirkegården bestået af en grøft, der på et senere tidspunkt blev erstattet af et kirkegårdsdige. På indersiden af både den østlige og sydlige grøft fandtes stolpespor, så muligvis har kirkegården også i en periode været omgivet af et hegn. Det er ikke muligt med sikkerhed at afgøre om grøften og hegnet har fungeret samtidig, fund af tegl i grøftens fyld antyder at denne ihvertfald må have stået åben en tid og først

er blevet kastet til efter opførelsen af teglstensbygningen.

Formålet med undersøgelsen var ikke at udgrave kirkegården, kun at registrere dens udstrækning, så bortset fra et smalt snit gennem grøfterne, blev der ikke udgravet noget videre. Gravene er udelukkende udskilt på baggrund af deres udseende i fladen. Det samlede antal grave nåede op på ialt 26 og efter størrelsen at dømme er der tale om både voksne og barnegrave. Desuden fandtes forskellige gruber indeholdende keramik, der kan dateres til ældre romersk jernalder. Der er altså også en ældre jernalderbebyggelse i området, hvilket stemmer overens med de tidligere iagttagelser af jernalderkeramik omkring kilden og jernudvindingsslagger ved kapeltomten.

Der blev ikke gjort fund, der kunne datere kirkegårdsanlægget. Hvis det er sandt, at Torstrup kirke er afløseren for kildekapellet, er kapelbanken efter al sandsynlighed anlagt før midten af 1300'erne, hvor Torstrup kirke nævnes første gang (DK's Kirker, Ribe, Amt, s. 1417).

Der blev heller ikke fundet sikre spor af den sydlige bygning, den har sandsynligvis ligget lidt vest for vores nord-sydgående udgravningsfelt. Nordligt i søgegrøften er der et gravtomt område, der kunne antyde, at der på dette sted tages hensyn til et eller andet, formodentlig en bygning - denne placering virker mere central inden for kirkegårdsafgrænsningen end mindestenens, der markerer den romanske bygning, jvf. fig 4. Skulle undersøgelsen på et eller andet tidspunkt genoptages, ville det være spændende, at afdække en større flade her omkring.

Noter:

1) Udgravningsberetning og fund fra undersøgelsen af Sig Kapelbanke 1991, forefindes på Varde museum, Journal nr. VAM 1158.

2) Lodsejerene, Victor Jessen og Anette Jensen takkes for deres hjælpsomhed og velvillighed i forbindelse med udgravningen.

Litteratur:

Høgsbro Østergård, K., 1938. Kapelbanken i Thorstrup sogn. Fra Ribe amt 1938, s. 17-23.

Kristensen, H.K., 1938. Sankt Gertruds kilde i Torstrup. Fra Ribe Amt 1938, s.24-34.

Kristensen, H.K., 1944. Øster Horne Herred, 1944. s. 165-170.

Danmarks kirker, Ribe amt s. 1416-1442. Nationalmuseet.

Lene Behrmann Frandsen, f. 1959. Museumsinspektør. Museet for Varde By og Omegn, 6800 Varde. Har tidligere beskæftiget sig med det ældste Ribe, artikler om dette emne selvstændigt eller i fællesskab med Stig Jensen findes i »Mark og Montre«, »Kuml«, »BAR«, »Offa« og »Journal of Danish Archaeology«.